

Kan utstillinger engasjere?

Jo Høyer

I museets nye grunnlovsutstilling står det en kunstinstallasjon. Inne i det halvferdige byggverket av murstein og gitter henger det en blankpusset stålkule i en kjetting. Settes stålkulen i kraftig nok bevegelse kan den knuse konstruksjonen. Demokratiet er egentlig bare et skjørt byggverk som lett kan falle sammen om vi ikke bryr oss.

Er ytringsfriheten absolutt, eller hva er grensene for hva man kan si i det offentlige rom? Er det greit at Facebook og Google vet alt om deg? Er sosiale medier arenaer for fellesskap eller mobbing? Er barn rettsløse i Norge i dag?

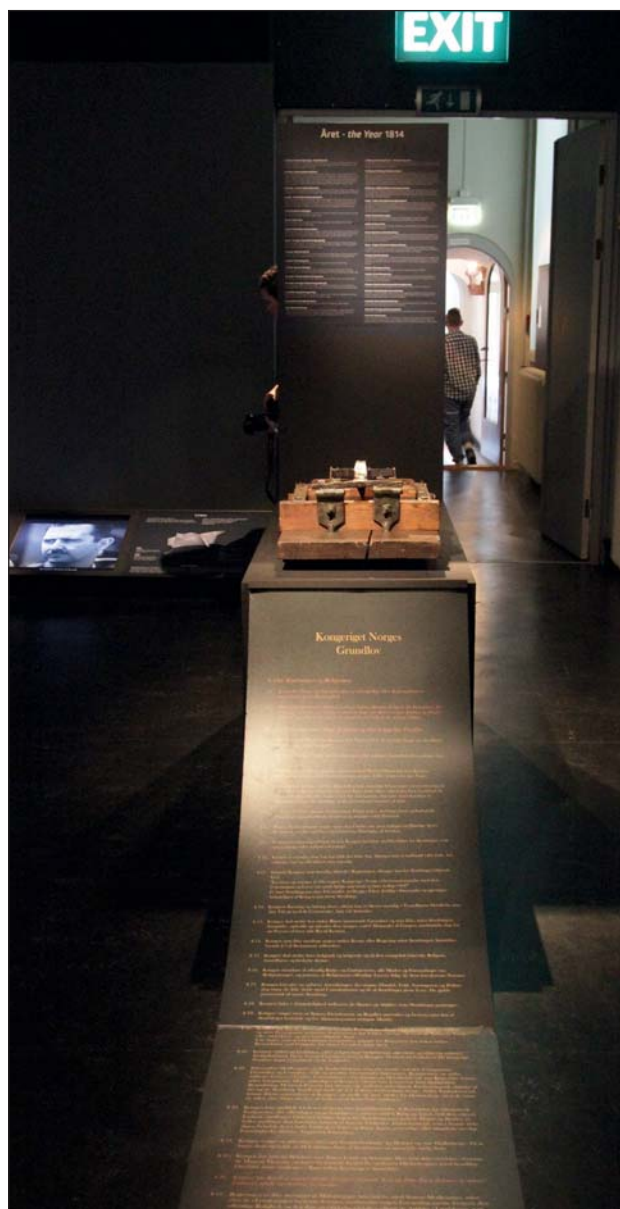
Dette er noen av spørsmålene besøkende møter i Universitetsmuseets nye Grunnlovsutstilling « Vi 1814-2014» som åpnet 12. mai i år. Den handler om Grunnlovsåret 1814 og framveksten av vårt demokrati, rettsstat og politiske kultur. Men først og fremst tar utstillingen opp utfordringer som dagens demokrati står overfor.

Denne utstillingen er annerledes sammenlignet med de fleste andre av våre utstillinger, både i form, tema og funksjon. Utstillingen er blitt til i et samarbeid mellom museet og aktuelle fagmiljøer på Universitet i Bergen (UiB) som jus, historie, sammenliknende politikk og kulturvitenskap. Å få til et samarbeid også med jurister og statsvitere om museumsutstillinger var for oss på museet nytt og spennende. Nye fag gir oss nye tema, perspektiv og brukere.

Tema

Hvordan utfordres vårt demokrati i en stadig mer globalisert verden? Hvordan er vi som borgere i stand til å engasjere oss, ta ansvar for og ikke minst holde levende bevisstheten om de rettighetene og pliktene som vi ofte tar for gitt? Rettsstaten, velferdsstaten og demokrati utfordres av nye dilemma og motsetninger. Konflikter om interesser og verdier vil alltid et samfunn alltid ha, det er måten vi løser dette på som kjennetegner et levende

■ Fig. 1. Utstillingens eneste autentiske gjenstand, grunnlovspressen, brukt på Eidsvoll i 1814. Fra den løper Grunnloven i to varianter, 17. mai- og 4. november-versjonen. Den siste var formelt sett ikke en revisjon, men en helt ny grunnlov tilpasset unionen med Sverige. Foto: Kim Andreassen, UIB.

■ Fig. 2. Wilhelm Frimann Koren Christie er fremhevet på det kjente Eidsvoldsbildet malt av Oscar Wergeland. Foto: Jo Høyer, UiB.

demokrati.

«Vi 1814 – 2014» er en del av UiBs grunnlovsmarkering. Det var naturlig at Universitetsmuseet skulle bidra her, ikke minst på grunn av W.F.K. Christie. Han hadde en sentral rolle i 1814 som Stortingspresident, og senere som grunnlegger av Bergens Museum i 1825, det som var grunnlaget for etablering av Universitetet i Bergen. Selvfølgelig måtte museet gi han en plass i dette jubileet.

Da vi startet planleggingen av utstillingen tok vi tak i Stortingets visjon for Grunnlovjubileet, der det heter blant annet at markeringen skal «... skape debatt om folkestyrets framtidige hovedutfor-

dringer og stimulere til refleksjon, engasjement og deltagelse i demokratiske prosesser. Derfor ble vår grunnlovsutstilling ikke bare historisk, men først og fremst samtidsaktuell og framtidsrettet. Vi ville provosere til refleksjon og debatt om våre grunnleggende samfunnsverdier. Utstillingen gir derfor ikke så mange svar, men stiller derimot mange åpne spørsmål.

Universitetsmuseet har koordinert prosjektet og bidratt med sin utstillings- og formidlingskompetanse. Prosjektgruppen har bestått av utstillingsarkitekt og grafisk designer Anne Aspen, museumspedagog Margareth Hosøy og undertegnede som prosjektle-

der, der de faglige bidragsyterne har vært Lars August Kvestad (jus) Arne Solli (historie), Julie Ane Ødegaard (sammenliknende politikk) og Peter Forrás (kulturvitenskap). Utstillingen er støttet både av Forskningsrådet, Bergen kommune og selvsagt med ulike bidrag fra Universitetet i Bergen.¹

Å nå ungdom

«Vi 1814 – 2014» handler som tittelen sier, om oss og vår politiske utvikling de siste 200 år. Det er en prosess som har inkludert stadig flere ved å utvide stemmeretten og etablere rettsprinsipper, borgerrettigheter og sosial velferd. Utviklingen har selvsagt ikke vært uproble-

■ Fig. 3. Et utvalg av representantenes segl i fullmaktene til Eidsvoll 1814. Foto: Riksarkivet.

matisk, og ulike interesser har stått mot hverandre. Det gjelder også i dag, i en tid hvor blant annet både økende globalisering, internasjonale konflikter, klimaendring og ny teknologi reiser nye spørsmål. Et viktig poeng med den nasjonale grunnlovsmarkeringen i 2014 var at markeringen skulle brukes nettopp i et slikt samtids- og framtidsperspektiv. « Like mye som en feiring av fortiden bør jubileet være en investering for fremtiden » heter det i Stortingets måldokument.

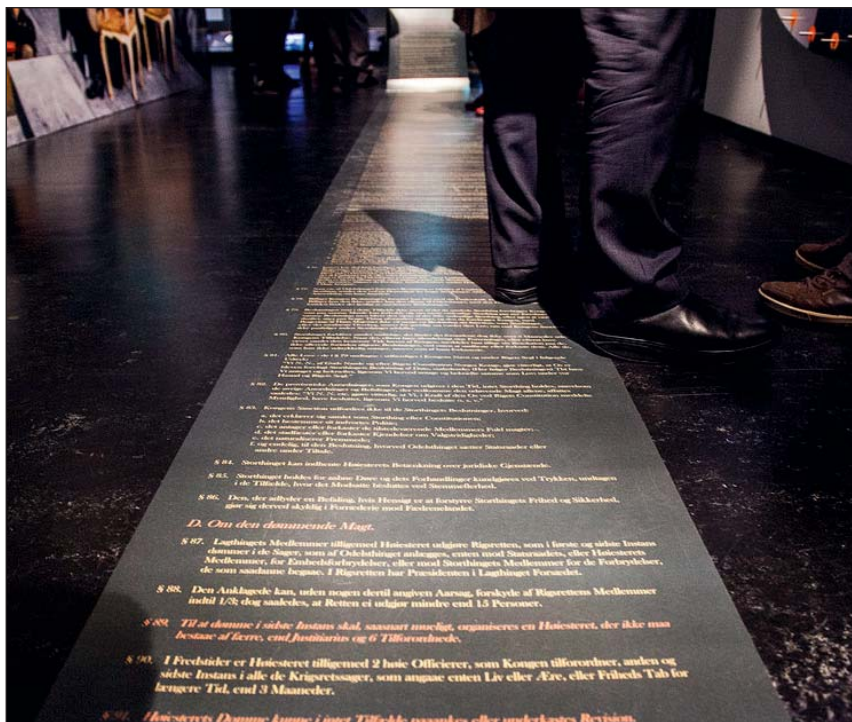
Derfor er barn og unge en viktig målgruppe, der ambisjonen er spesielt å nå unge mellom 17 og 25 år. Dette kan være elever i videregående skole eller studenter, som våre egne ved UiB. De største gruppene av besøkende til Universitetsmuseet er barnehager, barneskoler, familier med barn, foreldre og besteforeldre, og turister. Å nå ungdom ser vi som en spennende og spesielt viktig oppgave. Spørsmålet er hvordan vi kan utvikle en utstilling som skaper engasjement og debatt spesielt blant denne målgruppen.

■ Fig. 4. Du står bokstavelig talt på lovens grunn. Foto: Ingvild Festervoll Melien, På Høyden.

En vandring i utstillingen

Salutt, barnetog, trommevirvler og hurrarop møter deg når du går inn i selve utstillingsrommet. Det første du ser der inne er en tom «Kongestol», et symbol på at i 1814 er regentens plass ledig. Rett bak stolen står utstillingens eneste autentiske gjenstand. Dette var feltpressen som ble hentet opp til Eidsvoll i 1814 og brukt til å trykke dokumen-

ter fra forhandlingene. I realiteten fungerte pressen nokså dårlig slik at bare noen få tekster ble trykt. Selve grunnlovsparafene måtte representantene selv skrive for hånd. Ut av feltpressen kommer selve grunnlovsteksten og løper videre ned på gulvet. Den er i to versjoner etter hverandre som ligger montert på gulvet. Den ene versjonen er den som ble vedtatt 17. mai, den andre er Grunnloven av 4. november som ble tilpasset slik at Norge kunne gå i union med Sverige. Ved siden av November-grunnloven går en kronologisk oversikt over noen sentrale milepæler fra vår politiske historie. Her står du altså bokstavelig talt på historisk grunn, på Grunnloven og noen av de sentrale hendelsene som har bidratt til utviklingen av vårt demokrati. Dette er utstillingens «historiske hjørne» med tekster, bilder og interaktive skjermer. Her kan du også dreie på «rettighets-hjulet», et slags lykkehjul der du

kan få fram ulike tema og «rettigheter» i form av enkle, humoristiske filmsnutter. De handler blant annet om folkestyre, religions- og ytringsfrihet, lov, rett og straff sett fra perspektivet til den enevidige fyrsten.

Resten av utstillingen handler om vår tid. På store skjermer veksler portretter som ser på deg, det er bilder som gradvis kommer og går av mennesker i alle aldre fra hele verden. På en annen vegg projiseres en vandrende menneskemengde mot en bakgrunn av både vakre og truende bildemotiver som også veksler. Et annet sted kan du lese nyhetstekster om folkelig mobilisering, opprør og demonstrasjoner i ulike land og til ulike tider. Noen har ført til endringer, andre ikke. Her vises diktatorer og folkeopprør fra «den arabiske våren» i 2013, en frihetskamp som i de fleste tilfeller nå har endt i borgerkrig og kaos. Et annet sted vises gatekunst med mennesker fra det moderne flerkulturelle Norge. På en skjerm kan du oppleve Karl Ove Knausgård framføre sin egen tekst om den farlige «avstanden midt i blant oss». Den handler om dehumanisering og fordommer framført første gang i 2012, på minnemarkeringen for 22.juli-tragedien. Du kan gå igjennom tunneller hvor du går på gyngende grunn og du kan skrive hva du virkelig brenner for, vist som løpende tekst på en lystavle.

Kjør debatt

På to vegger midt i utstillingen er det i alt 20 små luker som besøkende kan åpne. Her får du ulike spørsmål og påstander om ansvar, kontroll, prioriteringer, innvandring, ytringsfrihet, rettigheter med

■ Fig. 5. Gatekunst av Nemesis Artworks er en del av utstillingen. Foto: Jo Høyser, UiB.

mer, tema som skal provosere fram egne synspunkt eller være utgangspunkt for diskusjon eller pedagogiske opplegg.

Noen av disse ytringene er underbygget med argumenter både for eller imot, som for eksempel:

«Ytringsfriheten er ikke absolutt! Når noen våger å komme med de ubehagelige ytringene, da har vi reell ytringsfrihet - Å beskytte minoriteter må ikke underordnes retten til å spre hets og trakassering!»

«Norge svikter mennesker på

flukt - Ingen land har bedre forutsetninger enn oss for å ta imot folk på flukt - For mange nye innvandrere gjør integrering vanskeligere!»

Andre ganger er det enkle spørsmål eller påstander:

«Må alle stemme? Mediene bør styres! Sosiale medier - arena for fellesskap eller mobbing? Barn i Norge er rettsløse! Å beskytte folk mot terrorisme er viktigere enn borgerrettigheter!»

Det handler med andre ord om demokratiske rettigheter og plik-

■ Fig. 6. Skoleungdom har dreid på «rettighetshjulet» som viser en filmsnutt om « Lov og rett». Foto: Kim Andreassen, UiB.

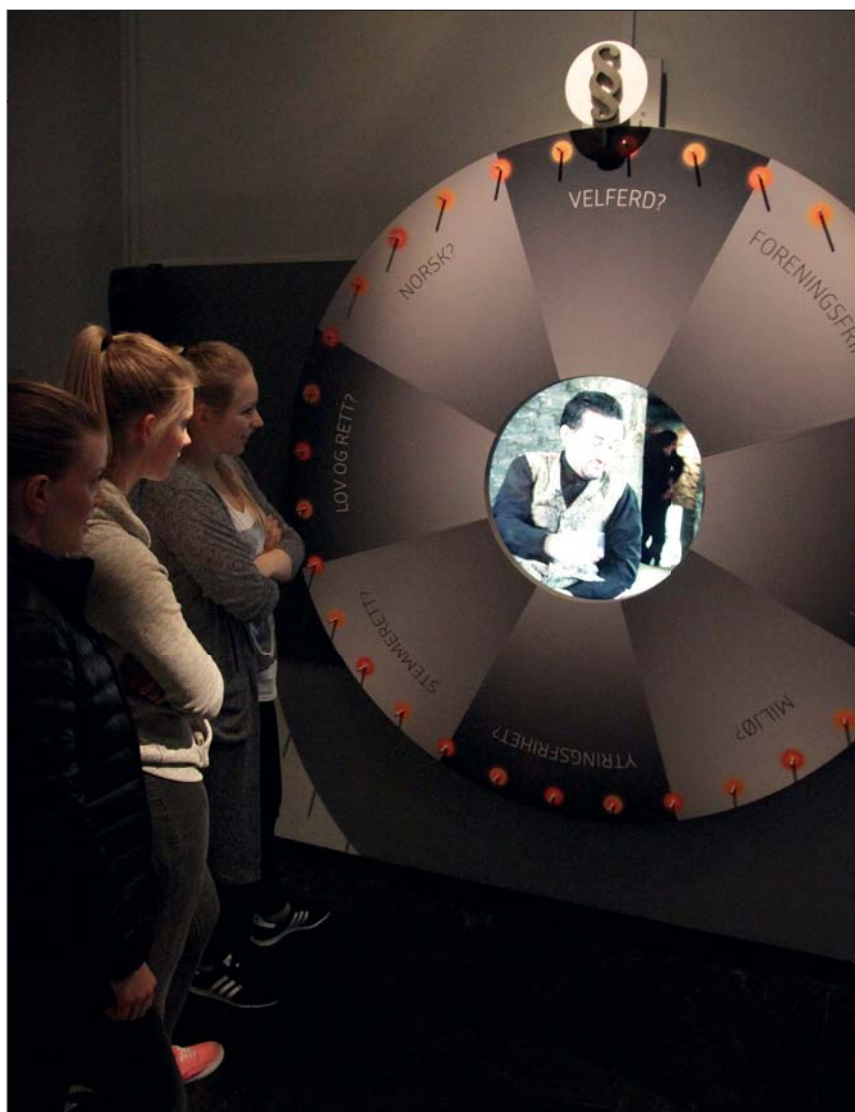
ter; om maktfordeling, rettsikkerhet, ytringsfrihet, men også om det sosiale ansvaret som vi har som borgere. Slik inviterer utstillingen oss til å reflektere, ta stilling, si vår mening og delta i debatten.

Utstillingen - en ytring

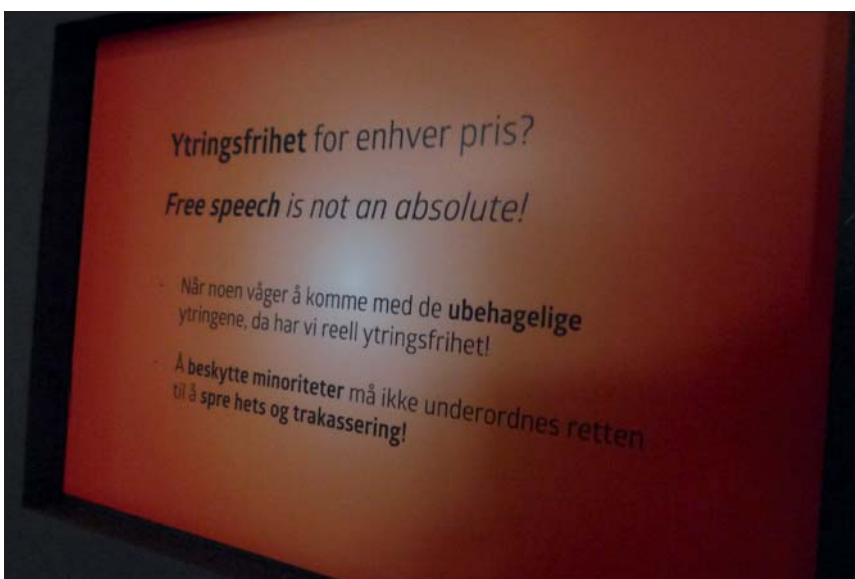
«Vi 1814 – 2014» formidler selvsagt også faktakunnskap både om historie, politikk og internasjonale hendelser, sett både gjennom juristens, statsviterens og historikerens briller. Men den inviterer til noe mer, både til undring, ettertanke og følelser. Du skal både oppleve, berøres og provoseres. Derfor har Grunnlovsutstillingen et repertoar av ulike uttrykksformer som animasjoner, kunstinntallasjoner, lydeffekter, film, gatekunst, bilder, scenografiske element, og tekst på både vegg og gulv.

Slik taler «Vi 1814 – 2014» til deg på ulike måter, både til fornuften og følelsene. Du berøres når du ser og hører Karl Ove Knausgård lese sin sterke tekst, eller blir kanskje litt ettertenksom når du hører ukjente stemmer stille deg spørsmål når du går på gyngende grunn i den mørke tunellen.

Talerstolen står sentralt plassert og understreker verdien av ytringsfrihet, ikke bare som tema. Gjennom sin form oppfordrer utstillingen også *deg* til å ta i bruk din rett til å ytre deg fritt. I et avlukke med vegger som er belyst av flammer, står det et tastatur der du selv kan

■ Fig. 7. Ytringsfriheten dilemma til debatt. Foto: Jo Høyer, UiB.

■ Fig. 8. Hvor går vi? Foto: Ingvild Festervoll Melien, På Høyden.

skrive om hva du virkelig brenner for. Ytringen din kommer umiddelbart på en løpende, lysende tekststripe, synlig for alle i utstillingen.

Ytringsfrihetens grenser

Utstillingen har så langt fått mange gode tilbakemeldinger både på grunn av tema og annerledes form, ikke minst på grunn av de ulike kunstuttrykkene og installasjonene. Noen har reagert på at ikke alt er forståelig, og de er usikre på hva som er ment. Om de mer abstrakte uttrykkene framprovoserer assosiasjoner og tankerekker om spørsmålene i utstillingene, er jo det interessant i seg selv. Slik kan kunsten bidra til undring, refleksjon og debatt.

At utstillingen også kamn provosere fram mer rasistiske utsagn fikk vi bekreftet allerede noen få dager etter åpning. Da hadde en elev som sin reaksjon, skrevet meldingen « Mohammed Sieg heil» i en av responsbøkene som ligger i utstillingen. Meldingen var i ettertid tydeligvis blitt revet og krøllet. Turte ikke skribenten stå ved meldingen eller var den blitt sensurert av andre medelever? En slik ytring i et offentlig rom ville antakelig vært rammet av straffeloven. Hvem som stod bak er ikke så viktig i denne sammenhengen, mer viktig var at det nå var kommet fram en rasistisk ytring som kunne bli åpent diskutert. For en observant lærer er dette en ypperlig anledning for diskusjon, til blant annet å diskutere om ytrings-

■ Fig. 9. Si din mening - hva brenner du for? Foto: Kim Andreassen, UiB.

■ Fig. 10. Professor Jørn Øyrehagen Sunde tok talerstolen i bruk og åpnet Grunnlovsutstillingen. Foto: Kim Andreassen, UiB.

friheten har sine grenser. Her kunne straffelovens paragraf mot rasistiske utsagn bli vurdert i forhold til Grunnlovens prinsipp om ytringsfrihet. Alle rasistiske ytringer i utstillingen blir selvsagt fjernet, men vi forsøker etter beste evne å gi tilbakemelding til lærer – slik at de eventuelt kan ta dette opp i klassen i ettertid.

« Lov og rett »

«Lov og rett» er et undervisnings-tilbud for elever i den videregående skolen, utarbeidet i samarbeid med Lars August Kvestad ved Juridisk fakultet. Her skal elevene gjennom praktiske oppgaver se nærmere på en konkret straffesak. Målet er at

elevene skal få en forståelse for hvordan Grunnloven fungerer i praksis i det norske rettssystemet.

Opplegget bygger på ideen om at læring foregår først og fremst ved at elevene selv konstruerer sin kunnskap gjennom aktiviteter, egenrefleksjon og diskusjon med andre. Med utgangspunkt i blant annet det kjente Eidsvoldsbildet malt av Oscar Wergeland, som er vist i utstillingen, samt en liten film vist i «rettighetshjulet», introduserer en formidler temaet for elevene. Disse skal så fortolke og presentere den informasjonen de har fått. Deretter blir de introdusert for en konkret straffesak fra 1952 om telefonsjikaner. Spørsmålet var om dette kunne rammes av Straffelovens § 350 om forstyrrelse av den alminnelige fred

og orden. Elevene «trer inn i saken» og skal nå argumentere for eller mot om den dømte bør rammes av § 350. Ved hjelp av dramametoder blir elevene både introdusert for og selv involvert i situasjonen som lå til grunn for saken. Deretter settes en rettsak der representanter fra elevene må argumentere for, eventuelt imot, de ulike standpunktene i saken. Når rettsaken er avsluttet, diskuterer elevene samlet spørsmålet før de får vite hva som ble den endelige avgjørelsen i Høyesterett som endte med frifinnelse. Til slutt tar formidleren opp spørsmålet om Grunnlovens betydning både i denne saken og mer generelt.

Det er gode erfaringer så langt med dette undervisningsopplegget. Vi ser at det engasjerer elevene

■ Fig. 11. Detalj fra kunstinstallasjonen i utstillingen. Foto: Jo Høyner, UiB.

og får i stand viktige diskusjoner som både går på den konkrete saken, men også på de mer grunnleggende spørsmålene i Grunnloven og om viktige rettsprinsipper. «Lov og rett» er et tilbud som tar for seg juridiske spørsmål. Temaene i utstillingen kan også gi grunnlag for en rekke andre tilsvarende opplegg både innenfor politikk, menneskerettigheter, etikk og historie.

Demokrati i det moderne Norge

Vi ønsker at utstillingen både skal være en lærings- og debattarena. En sunn debatt må være basert på kunnskap og saklig argumentasjon. En ting er å utvikle og produsere en utstilling og et pedagogisk opplegg; det som nå er spørsmålet er hvordan vi klarer å ta dette «verktøyet» i bruk. I tillegg til det allerede etablerte og eventuelt nye undervisningstilbud, ønsker vi også at utstillingen skal bli en arena for åpne diskusjoner, foredrag og andre arrangement med ulike tema. Her er vi i gang med å knytte kontakter med aktuelle partnere som Studen-

tersamfunnet i Bergen, Raftostiftelsen, Ungdommens bystyre, innvandrersorganisasjoner og andre. Dette krever selvsagt innsats og ressurser fra både museet og andre.

Gjennom dette prosjektet har vi forsøkt å utvikle utstillingsformatet både i form, innhold og funksjon. Vi synes vi er kommet et stykke på vei. Og klarer vi også å utvide bruksmulighetene, vil vi kunne bygge nye faglige broer og samarbeidspartnere innad på Universitet og til eksterne partnere.

Et spørsmål er om utstillingen klarer å reflektere godt nok dagens flerkulturelle Norge. For mange av de nye innvandrere som er kommet til landet, har nettopp vårt demokrati, vår velstand og velferd vært drivkraften for å komme vekk fra undertrykkelse og fattigdom. Men hvordan utvikles demokratiet vårt i møte med andre kulturer og samfunn både i forhold rettigheter, likestilling, religion og tradisjoner? Er det en integrering som kun bygger på våre premisser. Hvis ikke, utfordrer eller beriker det vår kultur og vårt demokrati? I hvilken grad for-

holder vi oss til andres verdier, og tør vi også se kritisk på våre egne prinsipper? Dersom målet med utstillingen er å skape bevissthet og forsvare det norske demokratiet som er utviklet gjennom de siste 200 årene, står vi da i fare for å utelukke andre løsninger og perspektiv? Det kan i seg selv være utgangspunktet for en enda større debatt: Er den vestlige demokratimodellen oppskriften på den gode stat for alle? Grunnlovsutstillingen kan med andre ord være arena for en rekke debatter framover.

Noter

1. Følgende har bidratt til utstillingen: Prosjektgruppe: Utstillingsarkitekt / grafisk design: Anne Aspen – Pedagog / dramaturg: Margareth Hosøy Prosjektansvarlig og redaktør: Jo Høyner Faglig ansvarlige: Arne Solli HF-fak., Peter Forrås HF-fak., Lars Kvestad JUR-fak., Julie Ane Ødegaard SV-fak. Rettighetshjul: Filmmanus: Lars Voss Sørhus Skuespiller: Tormod Løvdal Videofilm "Avstanden midt i blant oss": Karl Ove Knausgård, NRK Performance video: Gøril Wallin Utstillingsproduksjon: Mediesenteret, Høgskolen i Bergen, Nemesis Artworks, Print: Konsept as. Grafisk ass. Vegard Hermansen Teknisk ass. / Montering: Snekker: Arild Stene, Minde snekkeri as Masi Kulturkompetanse Størksen Rustfri Industri as Utstillingen er støttet med midler fra: Forskningsrådet, Bergen kommune og Universitetet i Bergen.

